

Racek, Jan

Kryštof Harant z Polžic a jeho doba : pohled z hlediska písemných pramenů

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. H, Řada hudebněvědná. 1982, vol. 31, iss. H17, pp. [49]-59

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/112377>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

† JAN RACEK

KRYŠTOF HARANT Z POLŽIC A JEHO DOBA Pohled z hlediska písemných pramenů

K tisku připravila Theodora Straková

V rukopisné pozůstalosti PhDr. Jana Raceka, DrSc. (1. 6. 1905—5. 12. 1979), profesora hudební vědy na UJEP v Brně, byl nalezen rozsáhlý soubor písemných pramenů, osvětlujících osobnost Kryštofa Haranta z Polžic, jemuž J. Racek věnoval třísvazkovou monografii. Vyšla ve Spisech filozofické fakulty UJEP s názvem *Kryštof Harant z Polžic a jeho doba*. Díl I. *Doba, prostředí a situace*. Brno 1970. Díl II. *Život*. Brno 1972. Díl III., část 1. *Dílo literární a hudební*. Brno 1973. Jestliže autor vylíčil v prvních dvou svazcích dobu a prostředí, v níž Kryštof Harant žil a působil, a vypsal jeho pohnuté životní osudy, věnoval třetí svazek literárnímu a hudebnímu dílu Harantovu, které podrobně zanalyzoval a kriticky zhodnotil ve vývojovém kontextu českém i evropském. Dosud v rukopise zůstaly písemné prameny, které postupně shromažďoval z domácích i zahraničních archivů. Jsou všechny kriticky přepsány, opatřeny regestem a doprovizeny podrobným poznámkovým aparátem.

Harantovské prameny se dotýkají nejen života a činnosti tohoto českého renesančního šlechtice, ale vztahují se též k jeho mnohostrannému působení a k prostředí, v němž žil a tvořil své literární a hudební dílo. Tento pramenný soubor obsahuje 94 archivních kusů z časového údobí od 1592 do 1659, tedy z dobového rozmezí šedesátisedmi let. Jednotlivé kusy jsou seřazeny v chronologickém pořadí, jak byly vyhotoveny v České dvorské kanceláři, v České královské komoře a ve Dvorské komoře. V korespondenci jednotlivých pisatelů je také několik autografů Kryštofa Haranta, a to v konceptech i čistopisech. Harant psal vlastní rukou dopisy České komoře, hejtmanům hradeckého kraje, rentmistrovskému úřadu v Čechách, nejvyšším zemským úředníkům a soudcům, jakož i císaři Rudolfovi II. a jeho nástupci Matyášovi. Od Haranta se dochovalo pouze 16 písemností. Jsou to náhodně zachráněné kusy ve shora uvedených institucích a z pozůstalosti jeho manželky Anny Salomeny Hradištské z Hořovic.

Archivní prameny k Harantovi a jeho době nebyly dosud souborně vydány. Jsou deponovány ve Státním ústředním archívu v Praze, ve Státním archívu v Třeboni (pracoviště Jindřichův Hradec), dále v Okresním

archívu na Kladně a v Rakouském státním archívu ve Vídni (Österreichisches Staatsarchiv). Po obsahové stránce přinášejí tyto prameny objektivní poučení o českých dějinách 2. poloviny 16. a první poloviny 17. století, pohled do života české předbělohorské a pobělohorské společnosti, takže jsou významným příspěvkem k poznání doby, v níž český národ podstoupil nerovný zápas o národní svébytnost a státní samostatnost. Jedním z nejvýznamnějších aktérů na scéně předbělohorského divadla byl právě Kryštof Harant z Polžic (1564—1621), jedna z vůdčích osobností české předbělohorské šlechty z údobí vrcholné české renesance, člověk nevšedního vzdělání, velkého literárního a hudebního nadání a jemného uměleckého vkusu.

Spolu se souborem písemností byla nalezena též studie Jana Racka, jež podává zhuštěný přehled i výstižnou charakteristiku dochovaných pramenů a jejich vnitřní obsažnost. Studii otiskujeme v poněkud zestručněném znění. Z pečlivě přepsaného a poznámkami opatřeného souboru pramenů vybrali jsme tři charakteristické ukázky (č. 5, č. 25 a č. 50), které připojujeme na závěr Rackovy studie. Jsou totiž výmluvným dokladem historické závažnosti a vědecké hodnoty tohoto dochovaného pramenového souboru.

Tento dosud nepublikovaný příspěvek Jana Racka přetiskujeme na paměť jeho nedožitých 75. narozenin (1. 6. 1980).

Theodora Straková

Při studiu osobnosti Kryštofa Haranta z Polžic (1564—1621), jeho doby a prostředí, v němž žil a působil tento vůdčí představitel české odbojné šlechty, podařilo se mi shromáždit z dostupných českých a zahraničních archívů řadu dokumentů, které se buď přímo nebo nepřímo dotýkají života a díla Harantova. Tyto prameny tvoří zajímavý a hodnotný celek, dokreslující zejména druhý díl mé monografie. Odráží se v nich nejen společenské a kulturněhistorické poměry české předbělohorské a pobělohorské doby, ale též nejtypičtější složky Harantova tragického života. Najdeme v nich cenné poznatky k Harantovu životnímu zápasu, k jeho politické, ekonomické a kulturní činnosti jak v prostředí předbělohorské Prahy, tak i na jeho venkovském sídle na zámku Pecce v půvabném kraji severovýchodních Čech. Tyto dokumenty jsou názorným dokladem o životním stylu doby, zvláště o způsobu života příslušníků panského stavu, drobné české šlechty, měšťanů i poddaného lidu. Jsou zároveň výrazem jejich tehdejšího myšlení, náboženského i politického přesvědčení, způsobu života jak v hlavním městě českého království v Praze, tak na tehdejším českém venkově, kde měl Harant své renesanční zámecké sídlo. Odtud mají tyto prameny ať už listinného, aktového nebo korespondenčního charakteru též význam pro české historické bádání o 2. pol. 16. a zač. 17. století, poněvadž přinášejí zajímavý, v podstatě kompletní materiál k bližšímu osvětlení jedné z hlavních postav českého stavovského povstání.

Harantovské prameny jsou mimo jiné také významným dokladem k prostředí, v němž Harant nejen žil, ale v němž tvořil své literární dílo a v němž vznikaly jeho umělecky pozoruhodné hudební skladby. Některé

z jeho dopisů císaři Rudolfovi II. nebo České komoře v Praze jsou psány v době, kdy Harant osnoval své politické plány a kdy si promyšleně, často i bezohledně budoval svou osobní kariéru u císařského dvora a u tehdejších nejvyšších správních úřadů Českého království v Praze. Z Rakouského státního archivu pochází několik cenných kusů, zvláště dokumenty o Harantově svatbě s Barborou Škopkovou z Bílých Otradovic, o křtu Harantova syna a další. Při takovýchto rodinných událostech byl zván i císař Rudolf II., který se dal zastupovat několika příslušníky z vysoké české šlechty. Tyto dokumenty mimo jiné svědčí o jeho úzkém přátelském vztahu k císaři, který si Haranta vysoce vážil pro jeho důslednou věrnost a naopak zase Harant dovedl plně ocenit kulturní a umělecké zájmy císařovy.

Jsou tu také dokumenty z doby, kdy se připravovalo a nakonec vypuklo české stavovské povstání, dále prameny z doby těsně před bitvou na Bílé hoře, kdy Harant zastával za vlády zimního krále Friedricha Falckého vysokou státní funkci presidenta České komory a kdy aktivně zasahoval do politického dění své doby. V těchto písemnostech se projevuje Harant jako voják nevšedních rytířských vlastností, vysoce postavený dvorský úředník v době vlády Rudolfa II., císaře Matyáše a konečně v krátkém údobí nešťastné vlády Friedricha Falckého.

Některé Harantovy listy podávají svědectví o jeho nevšedním vzdělání, znalostech cizích zemí i několika evropských jazyků, o jeho diplomatických schopnostech, které získal doma i za svých pobytů v cizině. Harant patřil v tomto směru k vysoce vzdělaným českým šlechticům s ojedinělými uměleckými zájmy, což se projevilo jednak v jeho literární a hudební tvorbě, jednak v jeho hlubokém a vytříbeném vztahu k tehdejšímu českému a evropskému výtvarnému umění, který dovedl uplatnit při výzdobě svého zámku na Pece i v zařízení svého pražského paláce na Malé Straně v Praze. Tyto umělecké zájmy si Harant prohloubil za svého osmiletého pobytu v Inšpruku, na svých zahraničních cestách a zvláště v době svého působení u císařského dvora v Praze, který v době vlády Rudolfa II. byl významným evropským centrem tehdejšího vědeckého, výtvarného, literárního a hudebního dění na sklonku 16. a na počátku 17. století.

V pramenných dokumentech objevujeme též několik zajímavých detailů, které částečně osvětlují Harantovu osobnost, jeho povahové vlastnosti a jeho charakterový profil. Harantovy povahové vlastnosti můžeme vyčíst nejen z jeho vlastní korespondence, tedy z pramenů přímých, ale též z dopisů jiných pisatelů, tedy z pramenů nepřímých povahy. Můžeme v nich nahlédnout do Harantova citového života, do jeho soukromí nejen na zámku Pece, ale též do prostředí jeho malostranského paláce v Praze, který se stal za jeho častých pražských pobytů útočištěm pro něho i celou jeho rodinu zvláště v době, kdy vykonával odpovědné postavení císařského komorníka na pražském hradě a žil v kruhu svých pražských šlechtických přátel.

Zajímavý soubor tvoří korespondence ekonomického charakteru. Harant starostlivě spravoval majetek na svém venkovském panství, které se rozkládalo v okolí městyse Pecky a na úpatí jeho renesanční zámecké residence. Tyto prameny současně osvětlují Harantův poměr k poddaným, který byl nesen humánním cítěním a uznalým pochopením pro potřeby

drobných lidí na českém venkově v předbělohorské době. Zrcadlí se tu také tehdejší ekonomické poměry české šlechty a je tu částečně vykresleno společenské a sociální postavení českého člověka předbělohorské doby, jeho životní rytmus i životní styl. Fragmentární inventáře harantovského zboží na zámku Pecece a soupis svršků v jeho pražském palácovém sídle, provedené po Harantově exekuci na Staroměstském rynku, podávají nám zase svědectví o vnější i vnitřní úpravě jeho sídel. Jsou nám zároveň dokumentem způsobu života, domovního a zámeckého vybavení tehdejší středně zámožné panské rodiny. Soupis mobiliáře a popisy vnitřního zařízení obytných prostor Harantových jsou poučným pramenným dokladem pro české kulturní a umělecké historiky, zabývající se českou pozdní renesancí z hlediska prostorové architektury a renesanční bytové kultury.

Z některých pramenů je zřejmé, jak dobré a lidsky opravdové vztahy měl Harant ke svým šlechtickým přátelům a v jaké shodě s nimi žil. Týká se to především jeho sousedů, kteří drželi hrady a zámky v krásném a přírodně půvabném kraji v okolí Harantova sídla Pecky. Škoda, že se nedochovala Harantova osobní korespondence s jeho třemi manželkami, jeho sourozenci a dětmi. V Harantově korespondenci, adresované České komoře v Praze, najdeme zajímavé a výmluvné doklady k jeho dlouholetému, vleklému, svízelnému a úpornému úsilí o doživotní penzi za služby, které po řadu let vykonával císaři Rudolfovi II. Spor o penzi Harant nakonec vyhrál, poněvadž Česká komora se přece jenom z císařova příkazu uvolila po dlouhém jednání mu postupně doživotní rentu vyplácet.

Ve dvou pramenných dokumentech nalezneme velmi poučné pohledy na tehdejší vojenský život, vojenské muštrůňky, ubytování a stravování tehdejšího stavovského vojska. Je z nich jasné, že zásobování stavovského vojska nebylo ani zdaleka tak bídné, jak se často uvádí v české historiografické literatuře. Naopak se dovídáme, že se Harant promyšleně a záměrně staral o jemu svěřené vojsko; byl si dobře vědom toho, že jen dobře živěné vojsko je schopné úspěšné bojové akce. Uplatňoval nejen péči o člověka, ale i vytržebný smysl pro lidský přístup ke svým vojákům. Konečně svědčí tyto dokumenty o Harantových vojenských schopnostech, o jeho strategii, vojenské taktice a prozíravosti. Vždyť své vojenské jednotky důmyslně rozestavil v okruhu 30—50 km kolem Vídně do jednotlivých venkovských lokalit, takže dokonale obklíčil sídelní město, i když nakonec toto vídeňské tažení vinou jiných závažných příčin zcela ztroskotalo a stalo se počátkem porážky stavovských vojsk.

Z doby po bitvě na Bílé hoře se dochovalo několik málo kusů, v nichž nalézáme cenný dokumentární materiál, který nám osvětluje události nedlouho před Harantovým zatčením. Po smrti Harantově vzniklo několik závažných úředních dokladů o soupisu a zabavení jeho majetku. Jsou, bohužel, velmi fragmentární a jen zcela povrchně sepsané, zvláště co do umělecko-historických památek, Harantovy knihovny, osobních písemností a jeho sbírky rukopisných a tištěných vokálně-polyfonních skladeb, které se nepochybně dochovaly po smrti Harantově na zámku Pecece. Také soupis hudebního instrumentáře je velmi kusý a neúplný, ačkoli se dá předpokládat, že Harant měl na Pecece snad menší hudební kapelu. Soupisy a šacuňky byly provedeny s velkou povrchností. Ať už byla tato

povrchnost při soupisu Harantova majetku způsobena záměrností nebo neznalostí věci, jsme ochuzeni o doklady jedinečné hodnoty a nedocentelného významu k objektivnímu posouzení Harantova intelektuálního a uměleckého profilu.

Po provedeném šacuňku Harantova zboží se jeho třetí manželka Anna Salomena Hradištská z Hořovic dožadovala ve vleklém, tvrdošijném a neodbytném, ale celkem úspěšném řízení podílu z majetku jejího popraveného manžela. K tomuto řízení vztahující se písemnosti jsou nejen svědectvím konfiskační praxe bělohorských vítězů, ale též povahových vlastností těch lidí, kteří se jakýmkoli způsobem podíleli na zaboru majetku české odbojné šlechty. Když Anna Salomena zradila památku svého popraveného chotě a znovu se provdala za věrolomného a kořistnického Heřmana Černína z Chudenic, vzniklo několik závažných dokumentů, které pregnatně a jednoznačně ilustrují snahu Anny Salomeny a Heřmana Černína zmocnit se co možná největší části Harantova majetku. Ve své závěti Anna Salomena dokonce odkázala svůj podíl na harantovském zboží svému druhému choti. Tyto dvě neblahé postavy se dopustily svými činy tolika křivd na památce Harantově, že jen dovršily životní tragédii tohoto vynikajícího představitele české předbělohorské šlechty.

Velmi zajímavý a poučný doklad toho, jak poměrně dlouho doznívala v Čechách mezi podobojími památka Mistra Jana Husa, nalezneme v dopise Václava Kapouna ze Svojkova, který byl adresován Kryštofu Harantovi a datován v Doubravanech „*ve vigílii Mistra Jana Husi, mučedlníka Čecha*“ v r. 1606. Je z toho patrné, že ještě na počátku 17. století vládlo v českých zemích, v tomto případě u drobné české vladyské šlechty, silné povědomí husitské tradice a husitského hnutí. O vyspělém vlasteneckém citění a lásce k rodné zemi podává nám důkaz zase přípis, který poslali v osudném roce 1620 nejvyšší zemští úředníci komisařům Kryštovu Harantovi z Polžic, Mikuláši Klusákovi z Kostelce a Janu Toboleciusovi, jež byli ustanoveni k prodeji duchovních statků v hradeckém kraji (11. ledna 1620).

V přípisech, jež se týkají jednotlivých právních sporů, najdeme poučné a cenné doklady k tehdejšímu dobovému právnímu citění, právním normám, k české právnícké terminologii a právníckým jazykovým výrazům, takže i dnešní jurisdikoe a právní věda najde tu poučení k historii českého práva z údobí české vrcholné renesance.

Harantovské písemné prameny jsou nadmíru zajímavé a historicky cenné nejen po stránce obsahové, ale též svou vnější formou. Již jen zdvořilostní oslovení v záhlaví dopisů a aktů, ať už se týkají panovníků, šlechty panského nebo rytířského stavu, měšťanů a jednotlivých úředních osob, jsou pro dnešního historika, zabývajícího se předbělohorskou dobou, zajímavým dokladem tehdejšího společenského a životního stylu. Jsou zároveň důkazem konvenční formy ve styku mezi jednotlivými příslušníky panského, rytířského a měšťanského stavu. Pozoruhodná je též slohová tvárnost listů a vyjadřovací schopnost jednotlivých pisatelů, jejich česká mluvnická syntaxa, větná vazba, významová platnost jednotlivých slov a jejich tvarosloví. Mnohé výrazy i vazby mají ještě archaicko-anachronický charakter, kdežto zase jiné jsou dokladem tehdejší reicentní gramatické, stylové a jazykové normy. Tím se stávají tyto dokumenty

hodnotným příspěvkem pro naše filology, literární historiky, zkrátka pro všechny badatele, kteří se zabývají studiem českých literárně-historických pramenů z údobí naší pozdně renesanční literární produkce.

Na pramenech, které se bezprostředně dotýkají osobnosti Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdružic i jeho rodiny, lze velmi názorně a spolehlivě sledovat akt pomsty Habsburského domu na přímých i nepřímých účastnících českého stavovského povstání a odboje, dále obrovské hospodářské přesuny, společenské a politické zvraty a dalekosáhlé důsledky v českých zemích po porážce stavovských vojsk na Bílé hoře; měly nesmírný ekonomický, společenský a politický dosah pro české země. Jimi došlo k postupné likvidaci českého samostatného státu a podstaty českého národního bytí.

Kryštof Harant jako znamenitý hudebník, znalec výtvarného umění, klasické i tehdejší dobové literatury, ovládající několik evropských jazyků, člověk literárně činný, dovedl ve své době spojovat vyspělý smysl pro tehdejší kulturu v nejširším slova smyslu a jemný umělecký vkus i rozhled po vrcholných zjevech tehdejšího uměleckého a vědeckého světa i evropské civilizace. Byl to nesporně člověk velkorysého pohledu, povznesený nad názorovou malost některých svých šlechtických současníků a proto i ve věcech náboženských, konfesijních se jevil jako muž rozvážně tolerantní a velkorysý. I ve svém vztahu k poddaným se namnoze značně lišil svou lidskostí a humanismem od některých členů tehdejší české šlechtické společnosti. Měl upřímný vztah k člověku, ke svým poddaným a dovedl jejich zájmy často neohroženě obhajovat a právně zajišťovat.

Je jistě nesmírná škoda, že se nedochovala Harantova soukromá korespondence, v níž by byl podrobněji osvětlen Harantův vnitřní citový život, zvláště vztah k jeho třem manželkám a k dětem. V ní bychom také poznali Harantův osobní literární projev a jeho stylistickou zdatnost, jak je tomu např. v soukromé korespondenci Ladislava Velena a Karla staršího z Žerotína. Jestliže v dochované Harantově korespondenci podstatně ustupuje do pozadí pohled do jeho soukromého života, tu zase naproti tomu poměrně plasticky vystupuje do popředí pohled tehdejší nižší i vyšší české šlechty na aktuální domácí politické poměry, úřední agendu, na tehdejší jejich životní styl, náboženské smýšlení a na postoj k české věci v době předbělohorské. Ovšem česká šlechta nebyla v této době tak úzce spjata s kulturou vrcholné renesance jako Kryštof Harant. Bránily jí v tom namnoze i ztrnule dogmatické konfesijní důvody a poměrně malý rozhled po evropské kultuře, civilizaci a politice, který naproti tomu nabyl Harant ze svých cest do ciziny a soukromým studiem evropské klasické umělecké a vědecké literatury.

Závěrem třeba konstatovat, že dochovaný soubor písemností tvoří pozoruhodný příspěvek k českým obecným dějinám doby, která patří k nejchmurnějším a také nejtragičtějším kapitolám českého národa a jeho zápasu o národní svébytnost a státní samostatnost. Je rovněž hodnotným příspěvkem k závažným otázkám, které se vynořily v tomto dramaticky vzrušeném údobí českých dějin v domácím politickém, hospodářském a kulturním dění; bylo tehdy utvářeno několika výraznými postavami české vyšší šlechty, mezi níž se zvláště výrazně uplatňovala osobitě vyhraněná postava Kryštofa Haranta z Polžic. Byl jedním z nejpozoruhod-

nějších zjevů českých předbělohorských dějin, osobnost, která jak svým hudebním a literárním dílem, tak i svou aktivní účastí na českém politickém a vojenském dění se hluboce a trvale zapsala do novodobých českých dějin a do české pozdně renesanční kultury.

1. (5)

Pražský hrad, 8. ledna 1603

Císař Rudolf II. se přimlouvá u panského stavu, aby přijal mezi sebe Kryštofa Haranta z Polžic, který chce žádat o přijetí do panského stavu na tomto nynějším sněmu.

SÚA v Praze, Registra č. 111, str. 6—7 současný čes. opis.

Do sněmu království Českého stavu panskému o přijetí do stavu jich Kryštofa Haranta.

Rudolf. Vysoce urozený, urozený, věrný náš milý! Vzněl jest na nás poníženě statečný Kryštof Harant z Polžic, komorník náš věrný milý, že toho pomyslu jest tohoto nynějšího sněmu¹ při stavu našem panském podle starobylého způsobu a pořádku s náležitou uctivostí vyhledávati, aby do téhož stavu panského přijat býti mohl. Kdež aby takový žádosti své tím snázejí užil a toho od vás dosáhl, těšice se velice milostivé přimluvě naší císařské, nás jest za toto k vám připsání s ponížeností prosil. I poněvadž rod jeho rytířský, starožitný a s vzáctnými předními oběma stavu království tohoto netoliko zpřízněný, ale také všem vuobec dobře známý jest a jich milostem králuom, předkuom našim, též od předkuov jeho mnohé platné, věrné služby prokázány byly, jakž pak také on Kryštof sám nám tolikéž věrně a pilně sloužiti se snaží, to vám se za něho a k stavu vašemu milostivě přimlouvati a žádati ráčíme, když toho tak při vás s náležitou uctivostí hledati bude, abyste ho podle starobylého způsobu, pořádku svobod stavu vašeho panského mezi sebe a do téhož stavu přijali a této naší milostivé přimluvy, (kteréž se on nemálo těší), užiti dali. A my vám to milostivě spomínati ráčíme. Dán na hradě Pražském v středu po památce svatých 3 králův létha Páně 603.²

2. (25)

Praesentatum, 26. listopadu 1607.

Kryštof Harant z Polžic a Bezdruzic podává žádost císaři o výhradní právo k vydání své Cesty a putování do Země svaté v království Českém a všech připojených zemí svaté Říše křesťanské.

Původně v Archívu muzea království Českého v Praze, sign. čís. 09. Nyní v SÚA v Praze, sign. SM C 215 H 3, čes. orig. psaný rukou pisaře H 2 s vlastnoručním Harantovým podpisem, 2 l., 210 × 320. Vodní znak: renesanční, prohýbaný, v bocích vykrojený a do špice vybíhající štít, na štítě jednoocasý, korunovaný, vpravo krácející lev s vyplazeným jazykem.

Na rubu adresa rukou listu: *Nejjasnějšímu, nejnepřemožitelnějšímu a velikomocnému římskému císaři, uherskému a českému králi, pánu, pánu mému nejmilostivějšímu, ponížená suplikací ode mne Kryštofa Haranta z Polczicz a Bezdruczic etc.* Jinou souč. rukou B 2 místokancléře

¹ Harant byl přijat do stavu panského 16. ledna 1603. Viz Sněmy české X, str. 378—516.

² Podle Vladislavova majestátu z r. 1502 mohl pouze král se svolením panského stavu povýšit vladyku za pána.

Jindřicha Domináčka vyřizovací poznámka.³ *Fiat privilegium, ut petitur de non reimprimendo illo libello in Regno Bohemiae et incorporatis provincibus* na papíře. Na rubu na dolním okraji toutéž rukou: 26. novembris 1607. Na rubu na horním okraji jinou souč. rukou B 3 registrátora Ondřeje Weise registrační poznámka:⁴ *Suplika Kryštofa Harranta per impressorium na Cestu Irosolimitansku. Januariis 608.G.99.* Jinou současnou rukou poznámka expeditora: *Ex peditum.* Na první straně kusu razítka: *Archív musea král. čes.*

Nejjasnější, nejnepřemožitelnější, velikomocný římský císaři, uherský a český etc. králi etc., pane můj nejmilostivější.

Na Vaši císařskou Milost poníženež vznáším, kterak vykonav s pomoci Boží dalekou a nebezpečnou cestu a putování do Země svaté, do Jeruzaléma, též do Egypta, velikého města Cairu, potom do Arabie, k hoře Synai a Orebu, úmyslu sem vedle diarium příhod mých na té cestě vyvstalých, také vyspání míst svatých a od křesťanů nábožně žádostivých, knížku zvláštní vubec na světlo v jazyku českém a německém sepsanou a již na větším díle shotovenou vydati a touž práci mou vedle hotovosti služeb mých poddaných Vaši císařské Milosti offerovati a dedikovati.

Avšak, nejmilostivější císaři, poněvadž, kdyžby dotčená knížka má vubec vydána byla, nejedni by se našli, kteříž by obmyslně bez vědomí mého takovou práci mou pro zisk svůj, nešetřice mnohých zvláštností, requisit a circumstantií, kterýchžto přitom zachovati zapotřebí jest, na škodu též impresi, kdež se tiskne a na ni velikej náklad vede, imprimovati usilovati, protož se k Vaši císařské Milosti ve vší poníženi utíkám a poddaně prosím, že mne v té příčině milostivým poručením Vaši císařské Milosti i také impresi tu milostivě a dostatečně opatřiti ráčíte, tak aby žádný jiný pod žádným vymyšleným způsobem též knížky napotom bez vuole mé zase imprimovati a tisknouti, jakž sám, tak ani skrze jiného buďto v království Českém anebo v jiných zemích Vaši císařské Milosti a svaté Říše křesťanské bez vědomí a povolení mého pod pokutou propadení Vaši císařské Milosti jedné a impresi mé druhé polovice všech těch tištěných kněh nedával a dáti nemohl. Což vše při spravedlivé Vaši císařské Milosti sebe v milostivou ochranu poníženež poručena činím.

Vaši císařské Milosti

věrný poddaný a služebník

Kryštoff Harant z Polczicz a Bezdrucicz, etc.

³ Jindřich Domináček z Písnice na Hartenberku, doktor práv, vstoupil v březnu 1582 do rožmberských služeb jako kancléř. Roku 1591 přešel do služeb apelačního soudu, roku 1591 se stal sekretářem České kanceláře, 1593 byl jmenován královským prokurátorem a v lednu 1601 přijal úřad místokancléře. Patřil k bojovným katolíkům a bezohledně postupoval proti stavům. Viz Karel Stloukal, *Česká kancelář dvorská 1599–1608* (Praha 1931), str. 111–114, na jiných místech a tab. II, 2 a VI, kde jsou ukázky Domináčkova písma. J. Dřímál, *Královský prokurátor a jeho úřad do roku 1745*, Sborník archivních prací 19 (1969), str. 358 a 363.

² Ruku Ondřeje Weise (Vajse) z Hajnu určil Stloukal, l. c., příl. III. Weis byl registrátorem české kanceláře již nějaký čas před koncem 16. století a někdy v dubnu roku 1603 převzal řízení registratury české expedice Adam Zeis z Pirnova, ale Weis dále pracoval v kanceláři. Viz Stloukal, l. c., str. 125.

3. (50)

Zámek Konopiště, 30. září 1620.

Král Friedrich Falcký zproštuje Kryštofa Haranta z Polzic zúčastnit se osobně hotovosti, aby zůstáváje v městech Pražských, spravoval Českou komoru.

SÚA v Praze, sig. Militare, fol. 154—155, čes. orig. poselacího listu psaný rukou B 12 ingrosisty s podpisy krále Friedricha Falckého, nejvyššího kancléře Václava Viléma z Roupova a úředníka České dvorské kanceláře, 2 l., 200 × 205 mm. Na rubu stopa po pečeti krále Friedricha. Vodní znak: Dvě věže, každá s římsou a rozšířeným cimbuřím o třech stínkách a s oválným oknem mezi věžemi, část hradební zdi vybihající ve špici s makovicí, ve zdi kulatě zaklenutá brána, zavřená dvojitými, horizontálně dělenými vraty, pod zdí s věžemi stylizovaná základna, zakončená kosočtvercem, na jehož špici spočívá koule.⁵

Na rubu adresa rukou B 15 píše adresy: *Urozenému Kryštofovi Harantovi z Polzicz a Bezdruzicz na Petcze, Vildstejně a Žďáře, radě naší, komorníku a presidentu zřízené komory v království Českém, věrnému našemu milému.* Na rubu nad pečeti: *Aby při komoře dobře opatroval a tu zůstával, že se z veřejnosti, aby osobně nejel, propouští.* Na rubu archivní poznámky: Rukou 18. století: 30. september 1620. *Betreffs der guten verwaltung der königlichen kammer.* Jinou rukou: N 19. Rukou konce 19. století: 1620, 30. September. Konopišt.

Frydrych, z boží milosti český etc. král etc. Urozený, věrný náš milý. Poněvadž nám na tom nemálo záleží, aby správa komory naší ve všelijakých potřebách a rozdílných každodenních případnostech dobře opatřena byla, milostivě tobě poroučeti ráčíme, aby v městech Pražských zůstávajíc, dle povinnosti presidentské ani i prozřetedlnosti své to vše, což by zapotřebí bylo k dobrému našemu řídil a spravoval, nebo My tebe pro nadepsanou příčinu z toho, aby dle jiných stavův a obyvatelův království Českého vedle této vyzdvižené veřejnosti osobně nejel, propouštětí ráčíme, zůstávajíc tobě milosti naší královskou naklonění. Dán na zámku Konopišti v středu po svatém Michalu archandělu létha Páně šestnáctistého dvadcatého a království našeho českého prvního.

Fridrich

Venceslaus Guil. a Raupow,
S. R. Bohemicae Cancellarius.⁶

*Ad mandatum Sacrae Regiae
Majestatis proprium
Petr M. z Milhauzu m. p.⁷*

⁵ Patří pravděpodobně do řady filigránů z papírny v Ravensburku. Viz Ch. M. Briquet, *Les filigranes* (Amsterdam 1968), č. 1539 (kolem roku 1580).

⁶ Václav Vilém Roupovský z Roupova pocházel ze staročeské rodiny vladycké, později panské. R. 1608 se horlivě domáhal na císaři Rudolfovi II. majestátu o svobodné víře. Cíc. Matyášem byl jmenován královským radou, komorníkem a nejvyšším berníkem. R. 1618 se stal vedle Thurna hlavním strůjcem povstání. Navrhl volbu direktorů, obranu země a vypuzení Ferdinanda II. Přimlouval se za zvolení Bedřicha Falckého za čes. krále, který jej pak jmenoval nejvyšším kancléřem Českého království. Viz Tomáš Bílek, *Dějiny konfiskací v Čechách I* (Praha 1883), str. 469, 524 a 538, II, 721 a 820; Václav Líba, *Prameny k dějinám třicetileté války III*, str. 845.

KRYŠTOF HARANT VON POLŽICE UND SEINE ZEIT

Im Lichte der schriftlichen Quellen

In dem literarischen Nachlaß des Professors der Musikwissenschaft an der Brüner Universität PhDr. Jan Racek, DrSc. (1. 6. 1905–5. 12. 1979) wurde ein beträchtlicher Komplex von schriftlichen Quellen entdeckt, welche das Leben und die vielseitige Tätigkeit von Kryštof Harant von Polžice und Bezdrůžice (1564–1621) näher erklären. Der Persönlichkeit von Kryštof Harant, einem der wichtigsten tschechischen Vokalpolyphoner der Spätrenaissance, sowie einem bedeutenden Politiker und führenden Repräsentanten des tschechischen Ständeaufstandes, widmete Jan Racek seine dreibändige Monographie Kryštof Harant von Polžice und seine Zeit (Brünn 1970, 1972, 1973).

Die oben erwähnten Quellen bilden heimische und ausländische Archivalien aus den Jahren 1592 bis 1659. Es handelt sich um eine chronologische Aneinanderreihung von 94 Stücken, wie sie etappenweise von der Böhmisches königlichen Kanzlei, der Böhmisches Kammer und der Hofkammer angelegt wurden, sowie um die Korrespondenz Harants mit einzelnen Freunden. Unter diesen Dokumenten befinden sich auch einige Autographe Kryštof Harants in Reinschriften und Konzepten, die heute meist im Staatlichen Zentralarchiv in Prag, im Staatsarchiv Třeboň (Arbeitsstelle Wittingau), im Bezirksarchiv Kladno und im Österreichischen Staatsarchiv in Wien aufbewahrt werden.

Diese Quellen über Harant beleuchten das politische Milieu in Böhmen vor der Schlacht am Weißen Berg (1620) recht anschaulich, besonders in Bezug auf Harants Person und Situation im ersten Jahrzehnt nach der Niederlage des tschechischen Aufstandes (1618 bis 1620), die den ökonomischen, sozialen, politischen und kulturellen Niedergang der tschechischen Nation tragisch vollendete. Die vorliegenden Quellen charakterisieren das städtische und ländliche Milieu, in dem Harant lebte (Prag und Schloß Pecka), wo sein umfangreiches literarisches Werk Pilgerfahrt in das Heilige Land (Cesta do Svaté země, Prag 1608, in der deutschen Fassung unter dem Titel Der Christliche Ulysses, in Nürnberg herausgegeben, gedruckt bei Wolfgang Moritz Endter im Jahre 1678), weiter seine beachtlichen vokalpolyphonen Kompositionen (die Motetten Qui confidunt in Domino aus dem Jahre 1598, Maria Kron aus dem Jahre 1602 und Missa quinis vocibus) am Lebensende Harants entstanden. Einige der zugänglichen Briefe zeugen von Harants ungewöhnlicher Bildung, von der Kenntnis fremder Länder und einiger europäischer Sprachen, sowie von seinen künstlerischen und diplomatischen Fähigkeiten. Diese erwarb er sich bei seinen Auslandsstudien und Aufenthalten, vor allem am erzhertzoglichen Hof Ferdinands von Tirol (1576–1584), bei Reisen ins Heilige Land (1598–1599) und nach Spanien, Frankreich und Italien, nach Deutschland und nach den Niederlanden (1614–1615).

Einige der Quellen beweisen auch seinen direkten Kontakt zum kaiserlichen Hof Rudolfs II. in Prag, einem der bedeutendsten europäischen Zentren des damaligen wissenschaftlichen, künstlerischen, literarischen und musikalischen Geschehens in der Zeit der Spätrenaissance, des Manierismus und Frühbarocks. Harant lebte sowohl mit seinen adeligen Freunden, als auch mit allen Untertanen in guten menschlichen Beziehungen, in religiösen Fragen zeigte er beachtliche Toleranz, wodurch er sich deutlich von der damaligen tschechischen und europäischen feudalen Gesellschaft unterschied. Wir finden auch Belege über Harants militärisches und

⁷ Petr Milner z Milhauzu (Myllner z Mylhausu, Müllner z Müllhausu) pocházal z přistěhovalé rodiny německého původu. Vzdělal se na cestách v cizině; okolo r. 1610 byl jmenován výběřím posudného v městech, účastnil se stavovského povstání, r. 1618 byl zvolen stavovským direktorem, rok poté přemluvil stavy z Horních Rakous, aby se spojily s Čechy. Přimlouval se za volbu Bedřicha Falckého a ten jmenoval Milnera místokanclérem. Po bitvě na Bílé hoře opustil stejně jako Václav Vilém Roupovský z Roupova zemi. Viz Tomáš Bílek, l. c. str. 381, 383 a 524, II, str. 858; Václav Líba, l. c. str. 842.

organisatorisches Talent. Die abgedruckten Inventarverzeichnisse, die bei der Konfiskation des Besitzes von Harant zusammengestellt wurden, beleuchten Leben und Lebensstil des tschechischen Adels vor der Schlacht am Weißen Berg und die Art der Bewirtschaftung seiner Landgüter.

Der vorliegenden Studie von Jan Racek sind drei wichtige Quellen beigelegt. Im ersten Brief vom 8. 1. 1603 befürwortet Kaiser Rudolf II., die günstige Erledigung des Gesuchs von Kryštof Harant um dessen Aufnahme in den Herrenstand.

Im zweiten Dokument vom 26. 11. 1607 ersucht Kryštof Harant den Kaiser um das Privilegium zur Herausgabe seiner Pilgerfahrt in das Heilige Land.

Schließlich in der letzten der abgedruckten Urkunden vom 30. 9. 1620 entthob König Friedrich von der Pfalz Kryštof Harant der Schlagfertigkeit wegen der guten Verwaltung der königlichen Kammer in Prag.

Dieser bisher unveröffentlichte Beitrag von Jan Racek ist zu Ehren seines nicht erlebten Lebensjubiläums gewidmet (1. 6. 1980).

